

בדרכם של האושפיזין

איזה כיבוד נגיש לאושפיזין? מדוע נקרא עם ישראל על שם אברהם? וכיצד תורת חב"ד היא המשך לדרך הבעש"ט?

(מתוך שיחת ליל א' של חג הסוכות תשנ"ב - בלתי מוגה, על פי ה'הנחה' שבספר 'שיחות קודש')

כיבוד קל

ביום הראשון של חג הסוכות, מגיע אורח מיוחד לסוכתנו: אברהם אבינו.

אברהם אינו מגיע לכד, אלא עומד בראש משלחת מכובדת של שבעת האושפיזין, כאשר הוא משמש כמוביל העיקרי ביום זה. בנוסף, מצטרפים אליהם אורחים נוספים, שהם ה'אושפיזין החסידיים' - מנהיגי החסידות החל מהבעל שם טוב והלאה. ביום הראשון הבעל שם טוב הוא העומד בראשם, לצידו של אברהם.

התפקיד שלנו, כמכניסי אורחים, הוא לקבל את פני האורחים ולכבד אותם. כיצד נוכל לכבדם? כיום, משתמשים במילה 'כיבוד' לתיאור של אוכל ושתייה (יש 'כיבוד קל' ויש 'כיבוד עשיר'). אך ברור לכולם שכבוד אמיתי אינו מסתכם בכמות האוכל המוגשת. האוכל הוא רק ביטוי סמלי להערכה שיש לנו כלפי האורחים, מתוך רצון לשמח אותם ולהעניק להם תחושה נעימה.

במקרה שלנו, אין לנו כלל אפשרות לכבד את האורחים באוכל ובשתייה. לכן, הכבוד הגדול ביותר לאורחים נכבדים שכאלה, יהיה ללא ספק כאשר נלמד על דמותם וננסה ללכת בדרכיהם. בצורה זו אנו מביעים את הערכתנו לדמותם, ומראים עד כמה היא מהווה עבורנו מקור השראה:

כאשר ישנו אורח, הרי הכבוד הגדול ביותר שאפשר לתת לו - שהרי צריך לכבד אורחים, ועד כדי כך ש"גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה" - הוא, כאשר בעל הבית משתדל להתדמות לאורח.

ובעניינינו, שהאורח הוא אברהם אבינו, הרי הכבוד הגדול ביותר שאפשר לתת לו, הוא להתדמות אליו, לפעול בעולם כפי שעשה אברהם אבינו, החל מההשתדלות לעורר את

הרצון לכך.

בהתאם לכך, נלמד ביום הראשון על דמותם של אברהם אבינו והבעל שם טוב, וננסה להפיק מסרים ותובנות שיעזרו לנו להתדמות אליהם במידת האפשר.

אחד היה אברהם

נפתח בביאור מקומו הייחודי של אברהם אבינו בין שאר האושפיזין:

ראשית, אברהם אבינו הוא הראשון והקודם לכולם. הוא זה שסלל את הדרך לכל עם ישראל, וכמובן למנהיגיהם בדורות הבאים. כל האושפיזין הבאים צועדים למעשה בדרך שאברהם סלל בשבילם. אך אצל אברהם עצמו, הדרך לא הייתה סלולה כלל; הוא היה צריך לפלס לעצמו נתיבים ולגשש באפלה, ללא שום מקור השראה ממנו ישאב כוחות. הוא צעד לבדו, יחידי מול כל העולם.

הנביא יחזקאל מתייחס ליחידניות של אברהם, ומתבטא בלשון "אחד היה אברהם". כלומר, מה שמאפיין את אברהם יותר מכל, היא העובדה שהוא היה מספר אחד - הראשון והיחיד.

לכל מייסד, שמורה תמיד 'זכות ראשונים', אלא שבמקרה שלנו, הדבר מתעצם פי כמה: אברהם אבינו אינו רק זיכרון עבר, אלא דמות נוכחת ורלוונטית אצל כל יהודי. לשם המחשה: בברית המילה נכנס כל ילד 'כבריתו של אברהם אבינו'. כלומר, ההצטרפות לעם היהודי, נקראת בבלעדיות על שמו של אברהם. עיקרון זה בולט גם אצל גרי הצדק, שבעלייתם לתורה נקראים 'בן אברהם'.

לכאורה אפשר להקשות על כך: הרי מאז אברהם אבינו היו התפתחויות משמעותיות בתולדות עם ישראל, החל ממעמד מתן תורה בו קיבל משה את התורה מאת הקב"ה. מדוע בכל זאת אנו מייחסים את עם ישראל ישירות לאברהם?

התשובה היא שאברהם אמנם היה בתחילת הדרך, אבל מבחינת צורת העבודה שלו, הוא זיהה ישירות את המטרה הסופית וקידם אותה בכל הכח. כל מה שאנחנו עושים היום, מהווה בסך הכל השלמה לפעולות שאברהם התחיל בזמנו.

נסביר זאת: לבריאת העולם יש מטרה ברורה, שעיקרה לגלות את נוכחותו של הקב"ה בתוך העולם הגשמי. המדרש¹ מגדיר זאת במילים "נתאוה (הקב"ה) שיהיה לו דירה בתחתונים". הקב"ה רצה לברוא עולם גשמי וחומרי, שבחיצוניות נדמה כמנותק ממקורו הרוחני, ולהטיל על בני האדם את המשימה לגלות את מקורו הרוחני.

השלמת משימה זו תביא את העולם לתיקונו המלא, ותגרום להתממשות הייעוד של הגאולה השלמה. בבוא הגאולה, העולם כבר לא יסתיר את מקורו הרוחני, אלא יבטא אותו בטבעיות; אפילו מבט חיצוני על העולם יוכל להיווכח בנוכחותו של הקב"ה.

הדרך למימוש המשימה עוברת דרך קיום התורה והמצוות, שניתנו בדיוק לשם מטרה זו: לפני מתן תורה, אכן שרר נתק מוחלט בין העולם הגשמי למקורו הרוחני, ולא הייתה כל אפשרות ליצור חיבור ביניהם. הדרך היחידה להתחבר לרוחניות ולחוש את נוכחותו של הקב"ה, הייתה באמצעות התנתקות מהעולם הגשמי והחומרי.

במתן תורה קיבלנו את ארגז הכלים המאפשר לנו להשלים את המשימה הגדולה: המצוות מתקיימות דווקא באמצעות חפצים גשמיים - אוכל, שתייה, בהמות וחיות. כאשר אנו מקיימים את המצוות, מתגלה שהחפצים הגשמיים אינם מנותקים ממקורם הרוחני, אלא מהווים חלק בלתי נפרד ממנו. כך, מצווה אחר מצווה, אנו מגלים את נוכחותו של הקב"ה בחלקים נוספים של העולם, ומקדמים את היעד הסופי של הגאולה השלמה.

העולם כולו

מתן תורה אמנם היווה שלב קריטי בנושא, אך התחלת הדרך הייתה של אברהם אבינו: עד לזמנו של אברהם, משימה זו אפילו לא החלה להתממש. איש לא חשב שיש אפשרות לגלות את נוכחותו של הקב"ה בעולם הגשמי. גם הצדיקים הבודדים שחיו בכל דור, התאפיינו בנייתם מעולם החומר; הם התעלמו כביכול מקיומו של העולם ושמרו על תודעה רוחנית מלאה.

בשל סיבה זו, שרר גם נתק בין הצדיקים לבין שאר בני האדם: לצדיקים לא הייתה כל יכולת להשפיע על אחרים, כיוון שהם דיברו בשפה אחרת לגמרי. בני האדם דיברו בשפה גשמית, ואילו הצדיקים דיברו בשפה רוחנית.

ואז הגיע אברהם אבינו ושינה את המשוואה: הרמב"ם מתאר את הדרך שעשה אברהם עד שגילה את קיומו של בורא לעולם, ובדבריו בולטות שתי נקודות: ראשית, העובדה שאברהם לא הגיע אל האמונה מתוך התנתקות

מהעולם הגשמי, אלא בדיוק להיפך - דווקא מתוך התבוננות בחוכמה העצומה של מחזור השמש והירח. הדיוק והסדר בכל פרט הם אלו שגרמו לו להבין שיש מנהיג לעולם. בנוסף, הרמב"ם מתאר כי ברגע שאברהם גילה זאת, הפעולה הראשונה שלו הייתה 'להפיץ את הבשורה' ולהקנות את האמונה לכולם.

לאור האמור מסתבר לומר ששני הפרטים קשורים זה בזה: כיוון שאברהם הגיע אל האמונה מתוך התבוננות בעולם עצמו, ההוכחות שלו לקיומו של הבורא לא דרשו התנתקות מהעולם. אברהם לא קרא לאנשים לעזוב את העולם הגשמי. הוא פשוט הוכיח להם שהעולם עצמו הוא חלק מהסיפור הרוחני, ושכל העולם מנוהג בידיים אלוהיות.

בכך פעל אברהם ישירות למען המטרה הסופית - חיבור העולם הגשמי אל מקורו הרוחני, ובלשונו של הרבי:

עניינו של האושפיזא דיום זה - אברהם אבינו, כמו שכתב הרמב"ם ש"כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט ברעתו .. היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו וכו' עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננתו הנכונה וידע שיש שם אלקה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל .. והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלקה אחד לכל העולם כו",

היינו שעל ידי ענייני העולם דווקא, המשיך אברהם אבינו אלוקות בעולם. החל מזה שגילה שהקב"ה ברא את כל העולם מאין ואפס ממש, כך שה'יש' הנברא והנעשה, הוא 'חד' עם ה'יש' האמיתי.

בצורה זו, יכול היה אברהם אבינו להפנות את קריאתו, לא רק ליחידי סגולה נעלים, אלא לכל העולם כולו. זו קריאה שפונה לכל העולם בשווה: גם אדם שעסוק כל הזמן בגשמיות, יכול למצוא את המשמעות הרוחנית של עסקיו. המטרה היא למצוא כיצד כל פעולה מקדמת את העולם לתיקונו, ובצורה זו לחבר את הגשמיות עצמה לקב"ה.

לשם המחשה: הרב יצחק בלאק היה חסיד חב"ד, ששימש פרופסור לפילוסופיה ונחשב מומחה לתורת אריסטו. במקביל עסק בהפצת יהדות בין כתלי האוניברסיטה ובשלב מסוים גם פתח בית חב"ד. הוא סיפר כי באחת ה'יחידויות' שלו, אמר לו הרבי כי העובדה שהתלמידים רואים אותו כמומחה לאריסטו, תסייע לו להשפיע עליהם בתורה ומצוות.

ואם לגבי תורת אריסטו, שכשלעצמה כוללת תכנים רחוקים מעולם התורה - אפשר למצוא כיצד היא מסייעת

לחזוקת התורה והיהדות, הרי ודאי שכך הדבר בכל תחום עיסוק.

נחזור אל אברהם, שבשלב מסויים, שינה הקב"ה את שמו מ'אברם' ל'אברהם':

עניינו המיוחד של אברהם אבינו מודגש בשמו, המורה על עניינו ותוכנו, כמו שכתוב בתורה שבכתב "ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך".²

רש"י מסביר שהשם החדש נועד לבטא את היותו אב ומנהיג לעולם כולו - 'אב לכל העולם'. אך ברובד הפשט, אברהם היה יחסית בודד במערכה. הוא אמנם הצליח להשפיע על קהלים נרחבים, אבל רוב העולם התנגד לדרכו. כיצד אם כן אפשר לקרוא לו בתואר 'אב לכל העולם'?

התשובה היא שמנהיגותו של אברהם לא נמדדה בהתאם למספר האנשים שהגדירו את עצמם תלמידיו, אלא לפי רוחבה והיקפה של קריאת האמונה שהשמיע: אברהם לא צמצם את קריאתו לקהל מוגבל, אלא פנה בצורה גלויה לעולם כולו. מטרתו לא היתה להקים 'חצר מאמינים', אלא לשנות את תפיסת המציאות של העולם עצמו.

(להשלמת הנושא יש לציין כי ממרחק השנים, אברהם אכן הקנה לעולם כולו את האמונה בבורא: כיום, האמונה בבורא העולם היא מנת חלקם של רובם המוחלט של אומות העולם).

יש לי כח

כפי שהוזכר קודם, עם ישראל נקרא על שמו של אברהם. אנו ממשיכי דרכו ותפקידנו הוא להשלים את המשימה הגדולה.

אלא שלכאורה יש מקום לטעון שמדובר במשימה הגדולה מדי למידותינו: אברהם היה דמות אדירים מיוחדת, ובכוחו היה לסלול דרכים עצמאיות מול כל העולם. אך אנחנו, אנשים פשוטים וקטנים, כיצד נוכל למלא משימה מורכבת שכזו?

התשובה היא שבהחלט יש לנו את הכוחות: בעצם היותנו צאצאיו של אברהם, אנו מקבלים את הכוחות שלו בירושה. כך שלכל יהודי ניתנו הכוחות לגלות את נוכחותו של הקב"ה בעולם הגשמי:

ומוכן בפשטות, שיש לכל אחד ואחד מישראל את הכח להתדמות ל"אחד היה אברהם" ול"איתן זה אברהם", שכן כל יהודי שייך ל"גוי אחד" וכמו כן בכל יהודי ישנה בחינת איתן שבו.

כאמור, בעצם העובדה שאנו צאצאים של אברהם, יש לנו את הכוחות שלו. אברהם העביר את כוחותיו ליצחק, ומינה אותו להמשיך את דרכו בהפצת האמונה. יצחק העביר את המשימה ליעקב, וכך נמשך הדבר עד אלינו.

הדבר נרמז בדבריו של דוד המלך³ המציין את מעלתם של בני ישראל במילים "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". זהו פסוק מכונן, שחז"ל ציינו כי הוא המופיע כביכול בתפילין של הקב"ה: "תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו [התפילין של אדון העולם - מה כתוב בהם]? ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ". כלומר, בתפילין של עם ישראל מופיעים שבחיו של הקב"ה, ובמקביל, בתפילין של הקב"ה מופיעים שבחיהם של עם ישראל. מתברר אם כן שפסוק זה מבטא בצורה מדויקת את מעלת המיוחדת של עם ישראל.

מה באמת מיוחד בפסוק זה? ומה משמעות הכינוי "גוי אחד בארץ"?

באגרת של אדמו"ר הזקן⁴ הוא מסביר שהכוונה בדיוק לנקודה עליה אנו מדברים: "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ כתיב, דהיינו שגם בעיני ארץ לא יפרדו מאחד האמת". כלומר, המילים 'גוי אחד בארץ' מבטאים את המשימה העיקרית של עם ישראל: 'גוי' - עם, שמחבר בין 'אחד' - רוחניות, ל'ארץ' - גשמיות.

עיקרון זה מקביל לתוארו של אברהם, עליו נאמר "אחד היה אברהם" (ויש לציין כי המשך הפסוק הוא "אחד היה אברהם וירש את הארץ", כך שגם אצל אברהם אנו מוצאים את החיבור של 'אחד' עם 'ארץ').

ראיה לכך שזוהי משימתנו ועליה ניתנו לנו כוחות, אפשר למצוא גם במקור נוסף שהרבי מזכיר בדבריו: בגמרא⁵ נאמר שהתואר "איתן האזרחי" שמופיע בתהילים - הוא כינוי לאברהם אבינו שמוצאו מן המזרח. מכך משמע שהכינוי 'האזרחי' הוא העיקר. אמנם בפיוטים של הימים הנוראים מופיע אברהם בכינוי 'איתן' בלבד. מה פשר הדבר? מהו הכינוי עצמו ומהי התוספת?

במאמר של אדמו"ר הזקן⁶ הוא מסביר שהמילה 'איתן' היא כינוי לנשמה היהודית ולתוקפה של האמונה. הביטוי 'איתן' הוא כיוון שמדובר בקשר איתן וחזק שאי אפשר לנתק. המילה 'האזרחי' מסמלת את גילוי הנשמה, כאשר הכוחות שלה אינם מוסתרים אלא זורחים ומאירים.

בהתאם לכך, אברהם אבינו מכונה בשם 'איתן האזרחי' בהיותו פנס מאיר של אמונה. אך את אותה נשמה יהודית יש לכל אחד מאיתנו, והתפקיד שלנו הוא רק לגלות זאת.

ולהשלמת הנושא יש לציין כי יסוד חשוב זה מופיע כבר במאמרו הראשון של הרבי, אותו אמר בשעת קבלת

3. דברי הימים א, יז, כא

4. ברכות ו, א

5. תניא, אגרת הקודש ט.

6. בבא בתרא טו, א

7. לקוטי תורה תחילת פרשת ראה

2. השלמה ע"פ שיחת ליל ב' של חג הסוכות

הנשיאות. כבר אז הציג הרבי את משימת הדור, שהיא השלמת פעולתו של אברהם אבינו, וציין כי ניתנו לנו הכוחות לכך:

וזה תובעים מכל אחד מאתנו... כמו שכתוב ויקרא שם בשם הוי' אל עולם. ודוגמת הנהגת אברהם אבינו... שעולם ואלקות הוא כולא חד [-כולו אחד]. ואף כי מי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו לאמר, אעבוד עבודת אברהם אבינו, מכל מקום אפס קצהו שייך לכל אחד ואחד ומחוייב בזה וניתנו לו הכחות על זה.

מייסד החסידות

אחרי שלמדנו על דמותו של אברהם אבינו והבנו כיצד אנו נדרשים ללכת בדרכיו - נוכל להמשיך ולראות כיצד נקודה זו מגולמת גם בדמותו של הבעש"ט:

הקשר הבולט ביותר הוא בהיותם ראשונים: כמו אברהם, גם הבעש"ט היה פורץ דרך. כמייסד תנועת החסידות, היה עליו לסלול בכוחות עצמו את הדרך עבור השיטה החדשה. ובנוסף, גם הוא, כאברהם, התמודד עם התנגדות עצומה. אלא שלמרות הדמיון, לאור האמור, ניתן לכאורה להצביע על הבדל משמעותי ביניהם:

לכל לראש, אברהם פנה לכל העולם, ואילו הבעש"ט פנה רק לעם ישראל. הסיבה הפשטנית לכך היא שאברהם חי לפני הבחירה בעם ישראל, ולכן היה עליו לפנות לכל העולם בשווה. לעומת זאת הבעש"ט היה לאחר שהמשימה הוטלה על עם ישראל, ולכן היה יכול לפעול בצורה ממוקדת יותר ולפנות אליהם בלבד.

אבל הנקודה המהותית יותר, נוגעת לאופי הקריאה של כל אחד מהם: כאמור, אברהם הגיע אל האמונה מתוך התבוננות בעולם עצמו, והתמקד בחיבור בין העולם לקב"ה. אך בתורת הבעש"ט, לכאורה לא זהו המסר העיקרי. אמנם הבעש"ט הפיץ את האמונה בהשגחה פרטית ופעל לחיזוק וחיבור כל יהודי לקב"ה. אבל הדגש היה בעיקר על יכולתו של כל אחד להתרומם ולהתעלות, ולא על התעסקות בעולם הגשמי עצמו.

8. ביאור חלק זה מבוסס על ה'הנחה' שבקונטרס מעייני הישועה תשנ"ב

ההתמקדות בתחום זה החלה בעיקר בדור השלישי של החסידות, על ידי אדמו"ר הזקן: אחד מיסודות תורת חב"ד היא ההתבוננות באופן בריאתו של העולם הגשמי, כדרך להכרה בקיומו של הקב"ה. בדיוק כמו אברהם בשעתו, גם אדמו"ר הזקן בספר התניא, מקדיש שער שלם בשם 'שער הייחוד והאמונה', כדי להוכיח שהעולם עצמו מחייב לומר שיש לו בורא ומנהיג.

אלא שלא מדובר בחידוש של אדמו"ר הזקן עצמו: למעשה, כל תורת חב"ד יונקת מתוך חידושו של הבעש"ט, ובכך היא ממשיכה את דרכו. כך לדוגמא, שער הייחוד והאמונה נפתח דווקא באמרה של הבעש"ט על כך שהקב"ה מחדש את בריאת העולם בכל רגע:

הנה כתיב 'לעולם ה' דברך ניצב בשמים' ופירש הבעש"ט ז"ל כי דברך שאמרת 'יהי רקיע בתוך המים' וגו', תיבות ואותיות אלו הן נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים ומלוכשות בתוך כל הרקיעים לעולם להחיותם.

כך גם ידועה גישתו של הבעש"ט השוללת סיגופים ותעניות שנועדו 'לשבור' את הגוף, כיוון שהמטרה היא לתקן את הגוף עצמו. מכך עולה שגם ההתמקדות בתיקון העולם הגשמי היא אחד מיסודות הבעש"ט, שבתורת חב"ד זכתה להרחבה:

ועניינו של הבעש"ט הוא - מייסד תורת החסידות הכללית, שבשם זה מודגש שבה נכללים כל החסידויות... על דרך חסידות חב"ד, שכל זה נכלל כבר בחסידות הכללית.

(יש להעיר שבהתאם לאמור, היה מתאים שאדמו"ר הזקן עצמו יהיה האושפיזין ביום זה. ואכן בשיחת היום הרביעי של סוכות מחדש הרבי שיש מקום לחשב בנוסף את שבעת האושפיזין החל מאדמו"ר הזקן, כך שהוא הראשון).

זהו אם כן המסר העיקרי אותו עלינו ללמוד מדמותם של שני האורחים שבאים ביום הראשון של חג הסוכות: המשימה שקיבלנו היא להשלים את פעולתו של אברהם אבינו, ולמצוא את הממשק ואת נקודת החיבור שבין כל עיסוק גשמי למקורו הרוחני. בכך נביא את הגשמיות לתיקונה, ונחיש את ביאת הגאולה השלמה.